

ORCID: 0000-0002-5504-1163
SCOPUS Author ID: 37013751700

Unexpected defeat in parliamentary elections 1970 resulted on the side the Austrian People's Party in considerable disorientation. It joined the electoral competition with the image of being a worthy partner with the persuasion that the great coalition was the only possible form for government cooperation. The winning Social Democrats lead by Bruno Kreisky planned to use the historical victory for modernization Austria in harmony with preelection program. However, coalition negotiations failed due to disagreements on division of ministerial posts. During the following 13th irregular congress, the ÖVP failed to manifest sufficient courage. The election of Hermann Withalm as a new Chairman of the Party meant giving the priority to the experienced functionary over the competitive younger generation. The Party believed in its possibility of coming to power soon though without the need to carry out necessary personal and program innovations.

Keywords: Austria; coalition negotiations; Austrian People's Party; Bruno Kreisky; Hermann
Withalm;

Typické zimní počasí v podobě hustého sněžení jako by 1. března 1970 předznamenalo v Rakousku zásadní a neočekávanou událost. Oprávnění voliči rozhodovali po čtyřech letech o novém složení parlamentní komory – Národní rady. Měli vystavit pomyslné vysvědčení první jednobarevné vládě v moderních dějinách alpského státu. Všeobecně se očekávalo, že dosud nejsilnější Rakouská lidová strana (*Österreichische Volkspartei*, ÖVP) neobhájí nadpoloviční většinu mandátů v Národní radě, nicméně dokáže alespoň opětovně zvítězit. První odhady volebních výsledků zveřejněné rakouskou televizí ORF v 17 hodin naznačovaly velké překvapení. Poprvé v historii druhé republiky získala nejvíce mandátů v Národní radě tehdy opoziční Socialistická strana Rakouska (*Sozialistische Partei Österreichs*, SPÖ).

Třebaže společenské vědy věnovaly rakouským dějinám po roce 1945 značnou pozornost, vnitřní vývoj tamních politických stran ukrývá nezpochybnitelný výzkumný potenciál. Novou vědeckou interpretaci by mohlo přinést zohlednění zápisů z jednání předsednictev relevantních politických stran. Lidovecké záznamy jsou dochovány torzovitě. Jejich využití limituje přílišná stručnost, a především ochrana osobních údajů žijících osob.¹ Materiály z jednání vedoucích stranických orgánů sociální demokracie dosud nebyly předány z příslušné spisovny, neboť nejsou uchovávány ani v jednom z veřejných archivů pečujících o dokumenty z provenience SPÖ.²

Cílem předloženého příspěvku je analýza vnitřního vývoje Rakouské lidové strany od března do května 1970. Zohledněna bude především taktika ÖVP během koaličních rozhovorů a průběh mimořádného stranického sjezdu. Jedná se o témata, kterým historiografie věnovala dosud okrajovou pozornost. Vycházela přitom téměř výhradně z dobového tisku, případně z výpovědí jednotlivých aktérů. Ve srovnání s dosavadním bádáním vycházím z dostupných zápisů z předsednictva ÖVP a stenografického protokolu z průběhu mimořádného lidoveckého sjezdu. Současně jsem zohlednil tehdejší tisk a existující memoárovou literaturou. Z dobových periodik jsem vybral *Das (Wiener) Volksblatt* a *Die Presse*. Zatímco *Volksblatt* patřil nepochybně mezi noviny ÖVP a po celou dobu povolebních jednání zastával a obhajoval její linii, *Die Presse*, formálně nezávislé, konzervativní periodikum, rovněž spíše prezentovalo tehdejší pohled lidovců na proběhlé události.

Zásadní otázkou je, zda si ÖVP dostatečně uvědomovala podstatně změněnou výchozí pozici při koaličních jednáních. Ve srovnání s minulostí totiž vystupovala v pozici slabšího partnera. Považovala přitom vládní spolupráci se socialisty za jedinou možnou variantu nebo kalkulovala s možností vytvoření menšinové vlády SPÖ s tichou podporou Svobodných?

Nejpodrobnější analýzou vybraného tématu zůstává část studie Roberta Kriechbaumera zpracovaná na základě dobového tisku a rozhovoru s tehdejším

¹ Za poskytnutí záznamů z jednání předsednictva Rakouské lidové strany děkuji vedoucímu archivu Karl von Vogelsang Institutu Johannesovi Schönerovi.

² Konkrétně se jedná o Spolek pro dějiny dělnického hnutí (*Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung*) a Nadaci Bruno Kreiského (*Stiftung Bruno Kreisky*) ve Vídni.

lídrem SPÖ Bruno Kreiským.³ Nic nad rámec předchozího článku nepřináší jinak podrobná monografie o vnitřním vývoji lidovců od Gerharda Stiftera.⁴ Oba historici zastávají identickou tezi: Kreisky od počátku koaličních jednání usiloval o menšinovou vládu SPÖ s tichou podporou FPÖ. Proto záměrně kladl pro lidovce nepřijatelné požadavky, aby je mohl vmanévrovat do odmítnutí vládní spolupráce.⁵

Dva novější příspěvky k vybranému tématu alespoň náznakovitě přibližují atmosféru uvnitř ÖVP. Současný generální ředitel Rakouského státního archivu Helmut Wohnout věnoval pozornost koaličním jednáním v rámci studie o proměnách lidovců na počátku sedmdesátých let minulého století.⁶ Sílící hlasy požadující přechod ÖVP do opozice si všiml v rámci monografie o dějinách druhé republiky vídeňský historik Lothar Höbelt.⁷

Rakouský stranický systém na počátku sedmdesátých let 20. století se podstatně lišil od současné politické mapy alpského státu. Podle proslulé klasifikace italského politologa Giovanni Sartoriho splňovaly kritéria relevantnosti pouhé tři politické subjekty. Stranickou soutěž ovlivňovali a koaličním potenciálem disponovali pouze sociální demokraté, lidovci a Svobodní.⁸ Specifický rys tripartitního formátu stranického systému představovala faktická hegemonie SPÖ a ÖVP, které od konce druhé světové války dokázaly získat vždy více než 83 % platných hlasů.

Jak jsem již uvedl, první odhady výsledků parlamentních voleb zveřejněné 1. března 1970 kolem 17 hodiny lze označit za senzaci. Navzdory všem předpokladům zvítězila sociální demokracie s odhadovaným ziskem 83 nebo 82 mandátů. Následoval hlavní poražený dne – lidovci, kteří mohli počítat se 77 nebo 76 křesly v Národní radě.⁹ Krátce po 18 hodině předstoupil spolkový kancléř a předseda ÖVP Josef Klaus před novináře. Viditelně hluboce zklamán nečekaným nezdarem zhodnotil první směrodatné odhady výsledků voleb.¹⁰ Nejprve hovořil o značných úspěších jím vedené vlády, když zmínil stoupající životní úroveň, nízkou nezaměstnanost a sociální smír ve společnosti. Výsledek voleb podle jeho

³ KRIECHBAUMER, Robert. 1966 und 1970 oder die Wende der österreichischen Innenpolitik. In KRIECHBAUMER, Robert (ed.). Österreichs Innenpolitik 1970–1975. Österreichisches Jahrbuch für Politik, Sonderband 1. Wien – München 1981, s. 25–36.

⁴ STIFTER, Gerald. Die ÖVP in der Ära Kreisky 1970–1983. Innsbruck – Wien – Bozen: Studien Verlag, 2006, s. 35–37.

⁵ KRIECHBAUMER, 1966 und 1970 oder die Wende, s. 36; STIFTER, ÖVP in der Ära Kreisky, s. 35.

⁶ WOHNOUT, Helmut. Die Österreichische Volkspartei und das Polit-Phänomen Bruno Kreisky an der Schwelle zu den 1970er Jahren. In DREIDEMY, Lucile a kol. (eds.). Bananen, Cola, Zeitgeschichte: Oliver Rathkolb und das lange 20. Jahrhundert. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2015, s. 622–633.

⁷ HÖBELT, Lothar. Die Zweite Republik Österreich und ihre Besonderheiten. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2020, s. 263.

⁸ SARTORI, Giovanni. Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 126–128.

⁹ Volksblatt Nr. 81, 2. 3. 1970, Sonderausgabe, s. 1, Die Wahlen endeten mit Überraschung: ÖVP 78, SPÖ 81, FPÖ 6.

¹⁰ Rozhovor s Michaellem Graffem. In KRIECHBAUMER, Robert. Die Ära Kreisky. Österreich 1970–1983 in der historischen Analyse, im Urteil der politischen Kontrahenten und in Karikaturen von Ironimus. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2004, s. 358.

názoru nezpůsobila chybná politika ÖVP, nýbrž přesvědčení elektorátu dát šanci jiné straně. Následně Klaus ubezpečil přítomné, že dodrží slovo dané občanům před volbami a nebude součástí žádné koaliční vlády. S poukazem na pravomoci lidoveckého předsednictva odmítl rovněž spekulovat o kandidátovi na pozici vicekancléře.¹¹

V úterý 3. března podala jednobarevná vláda ÖVP do rukou spolkového prezidenta Franze Jonase demisi. Vzápětí hlava státu pověřila vítěze voleb předsedu SPÖ Bruna Kreiského vytvořením nového kabinetu. Jonas přitom dal jasně najevo, že si přeje v první řadě jednání mezi socialisty a lidovci, tedy vytvoření velké koalice fungující na spolkové úrovni v období 1945–1966. Ve stejný den předsednictvo SPÖ nominovalo pětičlenný vyjednávací tým na čele s Kreiským a vyzvalo ÖVP k zahájení „sondážních rozhovorů“.¹²

Po nečekané porážce vystupovali lidovci navenek velmi sebevědomě.¹³ Generální sekretář ÖVP Hermann Withalm¹⁴ v rozhovoru v lidoveckých novinách Volksblatt čtenáře informoval, že strana bude stejně jako v minulosti jednat výhradně ve prospěch státu a nechce být za každou cenu součástí vlády. Koneckonců získá 79 mandátů ze 163 křesel v Národní radě znamenal jedině, a sice v rakouské politice nelze lidovce obejít.¹⁵ Withalm záměrně zmínil hlasy volající po odchodu ÖVP do opozice ve snaze vyvinout tím tlak na sociální demokracii.¹⁶

Dobové komentáře spekovaly o pěti variantách povolebního vývoje. Za nejpravděpodobnější považovaly obnovení spolupráce mezi SPÖ a ÖVP. V případě nezdaru velké koalice existovaly nemalé šance pro utvoření menšinové vlády. Nedávná praxe jednobarevného lidoveckého kabinetu ukázala podporu většiny návrhů zákonů z řad opozice, ačkoliv ÖVP disponovala nadpoloviční většinou v rakouském parlamentu. Daleko méně pravděpodobné se jevílo vytvoření pravostranné koalice dvou ve volbách poražených stran ÖVP – FPÖ nebo vznik koncentrační vlády všech v Národní radě zastoupených subjektů. Koalici mezi

¹¹ Volksblatt Nr. 81, 2. 3. 1970, Sonderausgabe, s. 1, Dr. Klaus: Keine verfehlte Politik.

¹² Arbeiter Zeitung Nr. 52, 4. 3. 1970, s. 1, Kreisky mit Regierungsbildung beauftragt. SP bietet VP Koalitionsverhandlungen an.

¹³ Někteří žurnalisté označili výsledky voleb za „politické zemětřesení“. Srov. například Národní archiv, Praha, fond Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha, III. část (1945) (1952–1987), karta č. 2813, Neue Zürcher Zeitung 4. 3. 1970, Machtverschiebung in Wien.

¹⁴ Hermann Withalm (1912–2003), 1953–1975 poslanec Národní rady, 1960–1989 člen předsednictva ÖVP, 1966–1970 předseda parlamentního klubu ÖVP, 1968–1970 vicekancléř, 1970–1971 předseda lidovců, 1976–1989 předseda Spolku seniorů ÖVP. K Withalmově osobě BRUCKMÜLLER, Ernst. Hermann Withalm. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 613–621 a v především monografické číslo ročenky Christliche Demokratie vydávané péčí Institutu Karla von Vogelsanga. Srov. WOHNOUT, Helmut (ed.). Demokratie und Geschichte 2007/2008. Jahrbuch des Karl von Vogelsang-Instituts zur Erforschung der Geschichte der christlichen Demokratie in Österreich. Wien: Böhlau Verlag, 2009.

¹⁵ Volksblatt Nr. 53, 4. 3. 1970, s. 3, Keine Politik ohne Volkspartei.

¹⁶ Volksblatt Nr. 53, 4. 3. 1970, s. 3, Kreisky-Alleingang bei Verhandlungen?

socialisty a Svobodnými vyloučilo prohlášení předsedy FPÖ Friedricha Petera¹⁷ před konáním parlamentních voleb.¹⁸

Jak lidovci reagovali na nečekaný výsledek? Navenek demonstrované sebevědomí ostře kontrastovalo s vnitřní, před veřejností skrytou napjatou atmosférou. Ze zápisu jednání lidoveckého předsednictva 3. března překvapí, jak málo přítomní hovořili o příčinách nedávné porážky. Josef Klaus si jenom v úvodním proslovu povzdechl, že strana se nemohla tolik opřít o někdejší pilíře – venkov, svobodná povolání, inteligenci a katolickou církev.¹⁹ K možnostem povolebního uspořádání dodal: „Neměli bychom se honit za velkou koalici, ale měli bychom o ní jednat a diskutovat.“²⁰ Přitom byla podle jeho názoru SPÖ ochotna ke značným ústupkům, budou-li však lidovci vést jednání příliš tvrdě, dojde ke spolupráci socialistů a Svobodných. Klaus spatřoval ve velké koalici dobrý předpoklad k ochraně zájmů dvou milionů lidoveckých voličů. Někdejší kancléř odmítl pobídku svého předchůdce Alfonse Gorbacha, aby byl součástí vyjednávacího týmu ÖVP, čímž opětovně potvrdil odchod z vrcholné politiky.²¹

Následně přítomní členové předsednictva hovořili o povolebních možnostech. Nejčastěji upřednostňovali vytvoření koalice „nového typu“ s SPÖ, kde půjde o řešení dílčích problémů, nikoli však o velké reformy.²² Zároveň se objevovaly hlasy, například z Tyrolska a lidovecké mládeže požadující odchod ÖVP do opozice²³ nebo navázání kontaktů s FPÖ²⁴.

Na návrh Josefa Klause došlo předsednictvo k následujícím závěrům: Vyjádřilo ochotu k zahájení orientačních rozhovorů se všemi parlamentními stranami a nominovalo pětičlenný vyjednávací tým. Velký vliv na jeho konkrétní podobu měla funkcionální struktura strany v podobě existence tzv. přidružených svazů (Bünde). Přítomní členové předsednictva dbali, aby ve vyjednávacím týmu byly zastoupeny vlivné zemské organizace (Josef Krainer starší²⁵) i nejdůležitější přidružené svazy, konkrétně Svaz rakouských zemědělců (Karl

¹⁷ Friedrich Peter (1921–2005), člen NSDAP a důstojník SS. Jeden ze spoluzakladatelů FPÖ. 1955–1966 člen hornorakouského zemského sněmu, 1958–1978 předseda FPÖ, 1966–1986 poslanec Národní rady, 1970–1986 předseda poslaneckého klubu FPÖ. K jeho kontroverzní osobě LUTHER, Kurt Richard. Friedrich Peter. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). *Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 435–445.

¹⁸ Volksblatt Nr. 56, 7. 3. 1970, s. 3, Welche Regierungsformen sind möglich? Článek záměrně opomněl koalici ÖVP-FPÖ.

¹⁹ Karl von Vogelsang Institut, Wien, fond Österreichische Volkspartei, Protokoll der Bundesparteileitung vom Dienstag, den 3. März, (dále jen KvVI, ÖVP, Bundesparteileitung, 3. 3. 1970), s. 2, Klaus.

²⁰ Cit. dle: KvVI, ÖVP, Bundesparteileitung, 3. 3. 1970, s. 2, Klaus.

²¹ KvVI, ÖVP, Bundesparteileitung, 3. 3. 1970, s. 2–4, Klaus, Gorbach.

²² KvVI, ÖVP, Bundesparteileitung, 3. 3. 1970, s. 4, Maurer; s. 5, Wallner, s. 6, Sallinger, s. 8, Kessler.

²³ KvVI, ÖVP, Bundesparteileitung, 3. 3. 1970, s. 5, Wallnöfer, s. 7, König.

²⁴ KvVI, ÖVP, Bundesparteileitung, 3. 3. 1970, s. 6, Soronics, Lugger, s. 7, Glaser.

²⁵ Josef Krainer starší (1903–1971), 1948–1971 štyrský zemský hejtman, 1958–1971 člen předsednictva ÖVP, 1965–1968 poslanec Spolkové rady. Ke Krainerovi srov. MANTL, Wolfgang. Josef Krainer. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). *Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik*. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 336–343.

Schleinzer²⁶), Rakouský svaz hospodářství (Stephan Koren²⁷) a Rakouský svaz dělníků a zaměstnanců (Alfred Maleta²⁸). Kromě nich nechyběl Franz Bauer²⁹, i vicekancléř a největší favorit na předsedu ÖVP Hermann Withalm. Teprve podle průběhu orientačních rozhovorů mělo vedoucí stranické grémium rozhodnout, zda původně nezávazné sondáže pojme jako koaliční vyjednávání.³⁰ Lidovci přitom sami sebe považovali za rovnocenného partnera a jako by mimochodem „zapomněli“ na volební prohru.³¹ Dále vycházeli z domněnky prioritního zájmu SPÖ na vytvoření velké koalice. Vládní spolupráci s FPÖ pokládali za problematickou. Jednak nechtěli, aby vznikla vláda s puncem dvou ve volbách poražených stran a pak považovali Svobodné za nečitelného partnera.³²

Většina vedoucích představitelů sociální demokracie počítala s vytvořením velké koalice. Dodnes není jasné, jaký názor zastával lídr SPÖ Bruno Kreisky. Dosavadní bádání často vychází z jeho pozdějších vyjádření. Podle jednoho z Kreiského tvrzení uvažoval ještě před volbami o dosud v Rakousku nevyzkoušeném experimentu menšinové vlády, získá-li SPÖ přinejmenším 80 mandátů.³³ Ve svých pamětech Kreisky interpretoval výsledek voleb jako velkou šanci

²⁶ Karl Schleinzer (1924–1975), účastník 2. světové války, 1956–1960 poslanec korutanského zemského sněmu, 1959–1975 člen předsednictva ÖVP, 1962–1975 poslanec Národní rady, 1961–1964 ministr obrany, 1964–1970 ministr zemědělství a lesnictví, 1970–1971 generální tajemník ÖVP, 1971–1975 předseda ÖVP. Měl být lídrem lidovců pro parlamentní volby v roce 1975, ale zemřel při automobilové nehodě. Schleinzerova osobnost by si zasloužila kritické, a především prameně dostatečně podložené zhodnocení, neboť dosud jsou k dispozici pouze příspěvky z pera osob blízkých lidovcům. K tomu srov. HEINDL, Gottfried – MAGENSCHAB, Hans. Für Österreich – das Vermächtnis von Karl Schleinzer. Wien: Österreichische Volkspartei, Bundesparteileitung, 1975; BACHER, Herbert a kol. Karl Schleinzer – Der Mann und das Werk. Wien – Graz – Köln: Böhlau Verlag, 1983; PISA, Karl. Karl Schleinzer. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 513–519.

²⁷ Stephan Koren (1919–1988), ekonomický expert, 1968–1970 ministr financí, 1970–1978 poslanec Národní rady, předseda poslaneckého klubu ÖVP a člen předsednictva lidovců, 1978–1988 prezident Rakouské národní banky. K jeho osobě spíše vzpomínkově laděná monografie CLEMENT, Werner – SOCHER, Karl (eds.). Stephan Koren 1919–1988. Wien: Dr. Orac Verlag, 1989; SCHAUSBERGER, Franz. Stephan Koren. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 329–335.

²⁸ Alfred Maleta (1906–1990), vězněn v koncentračních táborech Dachau a Flossenbürg, 1945–1975 poslanec Národní rady, 1952–1960 generální tajemník ÖVP, 1952–1972 člen předsednictva lidovců, 1953–1963 předseda parlamentního klubu ÖVP, 1960–1971 spolkovým předsedou Rakouského svazu dělníků a zaměstnanců a zastupujícím spolkovým předsedou ÖVP, 1972–1989 prezidentem Společenství pro politické vzdělání (politická akademie lidovců). K jeho osobě STIRNEMANN, Alfred. Alfred Maleta. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 397–405.

²⁹ Franz Bauer (1927–1988), původním povoláním žurnalista, 1964–1970 člen vídeňské obecní rady, 1970–1977 poslanec Národní rady.

³⁰ KvVI, ÖVP, Bundesparteileitung, 3. 3. 1970, s. 8, 10, Klaus.

³¹ Volksblatt Nr. 54, 5. 3. 1970, s. 3, Grundlage: Gleichberechtigte Partner.

³² KvVI, ÖVP, Bundesparteileitung, 3. 3. 1970, s. 3, Withalm, s. 8, Altenburger.

³³ KRIECHBAUMER, 1966 und 1970 oder die Wende, s. 26.

ukázat veřejnosti, jak dokáží socialisté vládnout, nicméně z textu není jasné, kdy se rozhodl pro menšinovou vládu.³⁴ Ani doboví aktéři, ani odborníci nejsou v této otázce zajedno.³⁵ Sabotoval tedy od začátku koaliční jednání s lidovci jen proto, aby mohl vytvořit menšinovou vládu? Pomoci nalézt odpověď by mohly dosud veřejnosti nedostupné zápisy ze sociálnědemokratického předsednictva. S tezí o záměrné sabotáži nesouhlasím; jedná se o dodatečné ospravedlnění Kreiského dobře promyšleného experimentu. Za pravděpodobnější pokládám následující možnost; předseda SPÖ pracoval se dvěma rovnocennými alternativami – velkou koalici nebo menšinovou vládou tolerovanou Svobodnými, a teprve v průběhu jednání upřednostnil jednu z nich.³⁶

Povolební rozhovory rozdělily do dvou fází volby do zemského sněmu ve Štýrsku. V první fázi, do poloviny března šlo o záměrně neurčitá a nezávazná sondážní jednání. Obě strany nechtěly průběhem koaličních rozhovorů ovlivnit výsledek regionálních voleb v důležité spolkové zemi. V něm spatřovaly momentální průzkum preferencí části elektorátu pouhých 14 dnů po celostátním souboji o přízeň voličů. Druhá fáze trvala od 17. března do 20. dubna 1970. Započala ji zasedání předsednictev obou stran a ukončila závěrečná debata mezi Bruno Kreiským a Hermannem Withalmem.

Průběh povolebních jednání

Rozhovory o podobě budoucí vládní koalice zahájila netradičně poražená strana. Dne 4. března došlo k setkání mezi představiteli ÖVP a FPÖ. Z jednání dosud není k dispozici žádný záznam. S největší pravděpodobností nepřekročily rámec nezávazné výměny názorů. Vedoucí lidoveckého vyjednávacího týmu Hermann Withalm si nicméně neodpustil verbální provokaci vůči SPÖ. Novinářům se jako by mimochodem zmínil o důležitosti prohlášení Svobodných z 16. ledna o vyloučení koalice s SPÖ, během proběhlého rozhovoru.³⁷

Ani Kreisky nezůstal lidovcům nic dlužen. Ačkoliv koalici mezi socialisty a Svobodnými vyloučil, o menšinové vládě tolerované FPÖ neřekl ani slovo. K postoji sociální demokracie k povolební situaci sebevědomě dodal: „Jsme pro koalici, ale ne, pokud je tato ochota vykládána jako projev slabosti a vyhýbání se odpovědnosti.“ Dále poznamenal, že SPÖ využije šance učinit z Rakouska moderní stát a ukázat, co sociální demokracie umí.³⁸ Na první pohled mohou být výroky Withalma a Kreiského brány jako klasická mediální výměna názorů. Ve skutečnosti ukázaly neústupnost obou potenciálních partnerů.

³⁴ KREISKY, Bruno. Im Strom der Politik. Der Memoiren zweiter Teil. Wien – Berlin: Siedler/Kreismayr & Scheriau, 1988, s. 409–410.

³⁵ WÖHNOUT, Österreichische Volkspartei, s. 629. Uvádí názor vedoucího Kreiského kabinetu a pozdějšího ministra zahraničí Petera Jankowitsche a ministra financí a vicekancléře Hannese Androsche.

³⁶ Identický názor zastává Herbert Kohlmaier. Rozhovor s Herbertem Kohlmaierem. In KRIECHBAUMER, Robert. Die Ära Kreisky. Österreich 1970–1983 in der historischen Analyse, im Urteil der politischen Kontrahenten und in Karikaturen von Ironimus. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2004, s. 316.

³⁷ Volksblatt Nr. 54, 5. 3. 1970, s. 1, Heute erste Kontakte zwischen ÖVP und FPÖ.

³⁸ Cit. dle: Volksblatt Nr. 54, 5. 3. 1970, s. 2, Gefahr für Südtirol-Lösung?.

Ve čtvrtek 5. března proběhlo v prostorách Národní rady první povolební setkání mezi socialisty a lidovci. Zatímco Kreisky hovořil přímo o „jednání“, zástupci ÖVP úzkostlivě lpěli na označení „orientační rozhovor“. Oba vyjednávací týmy odmítly sdělit žurnalistům obsah debat. Dokonce neodpověděly na jejich otázku, jaká mezi nimi panovala atmosféra.³⁹ O tehdejších postojích lidovců trefně vypovídá glosa redaktora deníku Volksblatt Petera Klara zveřejněná nikoli náhodou 6. března. Žurnalista v ní upozornil na těsný poměr mandátů 81:79 ve prospěch sociální demokracie i na pět křesel FPÖ v Národní radě. Z uvedených poměrů podle Klara vyplývalo jediné; Kreisky bude muset jasně říct, zda mu jde o jednotný vládní program nebo o konstelaci zásadně odlišných politik dvou vládních frakcí i jakým způsobem budou rozděleny jednotlivé ministerské rezorty.⁴⁰

K pokračování orientačních rozhovorů došlo až 10. a 11. března 1970. Jednání nevybočilo ze všeobecné výměny názorů. SPÖ zamýšlela předložit ÖVP písemné návrhy teprve v momentě, zmocní-li předsednictvo lidovců vyjednávací tým k vážně míněným koaličním rozhovorům. Obě strany proto předvedly prokrastinaci v přímém přenosu. Naoko jednaly před veřejností o vládě, ve skutečnosti čekaly na výsledky štyrských zemských voleb. Následně mělo dojít k poradám nejvyšších stranických grémií a zahájení rozhovorů o konkrétní podobě vládního programu. Mezitím dobový tisk přinášel informace o tématech, která by mohla při jednáních způsobit rozdílné názory, například o daňové reformě, obsazení parlamentních výborů nebo bytové výstavbě.⁴¹

Závěr ryze formálních sondážních rozhovorů bez hmatatelného výsledku patřil vzájemné výměně názorů. Lidovecké předsednictvo zhodnotilo jejich dosavadní průběh jako nedostačující a otázku případné vládní koalice nechalo otevřenou.⁴² Kreisky potencionálního koaličního partnera poněkud pošádčil, když v rámci finále předvolební kampaně do štyrského zemského sněmu varoval ÖVP před taktikou zdržování. Tím chtěl naznačit existenci varianty spolupráce se Svobodnými bez účasti lidovců. Hermann Withalm označil Kreiského slova za „nepochopitelná“ a „úplně zbytečná“. Vyčítal lídrovi SPÖ v průběhu orientačních rozhovorů pouze povrchné naznačení principů budoucí spolupráce, aniž zmínil konkrétní formy financování zamýšlených programových priorit.⁴³ Nejvyšší orgány obou stran sice 17. března daly zelenou zahájení koaličních jednání, nicméně předchozí verbální polemika naznačila složitou cestu k dosažení konsenzu.

³⁹ Volksblatt Nr. 55, 6. 3. 1970, s. 1, Großes Schweigen über erste Parteikontakte. Hermann Withalm ve svých pamětech kritizoval nepřípravenost sociálních demokratů s odůvodněním, že ani sama SPÖ nepočítala s vítězstvím v parlamentních volbách WITHALM, Hermann. Aufzeichnungen. Graz – Wien – Köln: Styria Verlag, 1973, s. 179.

⁴⁰ KLAR, Peter. Zur Orientierung. In Volksblatt Nr. 55, 6. 3. 1970, s. 2.

⁴¹ Volksblatt Nr. 59, 11. 3. 1970, s. 1, Zweite Runde ergiebiger. Vorläufig kein Papier; Nr. 60, 12. 3. 1970, s. 1, „Orientierung“ beendet. Jetzt Bericht an Partei, s. 1; Nr. 62, 14. 3. 1970, SP-Wohnbaupläne: Bis zur Enteignung, s. 2.

⁴² Volksblatt Nr. 61, 13. 3. 1970, s. 1, Volkspartei erklärt: „Nicht ausreichend“.

⁴³ Volksblatt Nr. 62, 14. 3. 1970, s. 1, Kreisky provoziert ÖVP. Gesprächsklima kälter.

V období od 18. do 20. března probíhal každý den dialog mezi SPÖ a ÖVP o konkrétních prioritách možné koalice. Jako podklad pro rozhovory sloužil více než 40stránkový dokument z pera socialistů. Diskutovalo se především o následujících osmi tematických okruzích: naléhavá opatření, zahraniční, sociální a hospodářská politika, vzdělání, vysoké školy a výzkum, bytová výstavba a právní záležitosti. Důležité otázky obsazení jednotlivých ministerstev a rozdělení parlamentních výborů v Národní radě byly odsunuty na další kola jednání.

Po projednání konkrétních programových priorit pracovalo vedení lidovců celkem se třemi možnostmi dalšího povolebního vývoje. Zaprvé, požadovalo bez udání podrobností provedení zásadních reforem na půdorysu velké koalice. Zadruhé, licitační politika v rámci koalice „starého stylu“. Zatřetí, odchod do opozice. Lidovci přitom nadále vycházeli z přesvědčení o skutečném zájmu sociální demokracie o spolupráci. Dohady o případné domluvě mezi SPÖ a FPÖ pokládali za pouhý nátlakový argument socialistů s cílem donutit je k ústupkům z obav dohody za jejich zády.⁴⁴ Třebaže někteří členové předsednictva měli výhrady k představám sociální demokracie o možném vládním programu, vedení strany schválilo pokračování rozhovorů o koalici „nového typu“.⁴⁵ Současně redakční komise složená z nejvlivnějších členů ÖVP připravila návrh osmi podmínek pro účast v novém kabinetu. Nejdůležitější z nich představoval požadavek paritního rozdělení ministerstev a rovnocenného zastoupení ve všech parlamentních výborech.⁴⁶

Povolební jednání pokračovala po velikonočních svátcích 3. a 6. dubna. Ačkoliv probíhala ve věcné atmosféře, žádný podstatný posun vpřed nepřinesla.⁴⁷ Dne 7. dubna odhadl Hermann Withalm na tiskové konferenci šanci na uzavření velké koalice na 50 %.⁴⁸ Následující dny nepřinesly zlepšení. Naopak, rozdílné názory panovaly například v otázce tempa bytové výstavby nebo reformy školství. Nervózní atmosféru vystupňovalo 9. dubna pověření vyjednávacího týmu sociálnědemokratickým předsednictvem hledat alternativní řešení vůči velké koalici.⁴⁹ Toto usnesení mělo varovat lidovce, aby ustoupilo z některých požadavků. Mezitím v řadách ÖVP začaly sílit hlasy požadující odchod do opozice.⁵⁰

Ke klíčové události došlo 13. dubna 1970. Kreisky předložil Withalmovi tři zásadní návrhy, které později lidovecký deník Volksblatt trefně zhodnotil titulkem „Vyhledky pro koalici téměř nulové“.⁵¹ První souvisel s rozdělením jednotlivých rezortů: SPÖ přisuzoval funkci spolkového kancléře, ministra vnitra, financí, sociálních věcí, vyučování, dopravy a spravedlnosti. Naproti tomu ÖVP

⁴⁴ KvVI, ÖVP, Bundesparteivorstand, 2. 4. 1970, s. 2–3, Withalm.

⁴⁵ KvVI, ÖVP, Bundesparteivorstand, 2. 4. 1970, s. 4, Koren, Schleinzer, s. 5, König, Kessler.

⁴⁶ KvVI, ÖVP, Bundesparteivorstand, 2. 4. 1970, s. 6; Volksblatt Nr. 80, 5. 4. 1970, s. 1, Acht Schwerpunkte für eine allfällige Koalition; Nr. 81, 7. 4. 1970, s. 1, Gesprächsklima kühler. Jetzt wieder alles offen.

⁴⁷ KvVI, ÖVP, Bundesparteivorstand, 2. 4. 1970, s. 2, Withalm.

⁴⁸ Volksblatt Nr. 82, 8. 4. 1970, s. 1, Chancen für die Koalition stehen jetzt 50 zu 50.

⁴⁹ Arbeiter Zeitung Nr. 83, 10. 4. 1970, s. 1, Es muss nicht unbedingt eine Koalition sein; FISCHER, Heinz. Die Kreisky Jahre 1967–1983. Wien, Löcker Verlag, 1993, s. 64.

⁵⁰ Volksblatt Nr. 87, 14. 4. 1970, s. 1, SP zielt auf Neuwahlen. Oppositionswelle in ÖVP; s. 2, Salzburger OeVP für die Opposition.

⁵¹ Volksblatt Nr. 88, 15. 4. 1970, s. 1, Aussichten für Koalition fast Null.

by spravovala úřad vicekancléře a rezorty zahraničí, obchodu, zemědělství, výstavby a obrany. Dále SPÖ navrhla, aby s výjimkou Hlavního výboru zůstala zachována parita ve všech výborech Národní rady. Třetí zásadní bod spolupráce se vztahoval na postup, kdy by v ministerské radě došlo k zablokování určitého vládního návrhu. V takovém případě měl být předložen plénu Národní rady. Jinými slovy jak socialisté, tak lidovci mohli pro svoji předlohu hledat podporu u opozičních Svobodných a obejít tím rozdílný názor koaličního partnera.

Withalm označil předložené podmínky spolupráce za neakceptovatelné a požádal o přerušení rozhovorů. Po poradě vyjednávacího týmu ÖVP formuloval lidovecké protinávry. Strana požadovala paritní rozdělení ministerstev i parlamentních výborů a upozornila na poměr 81:79 mandátů v Národní radě ve prospěch socialistů. Dále navrhla vyšší zastoupení FPÖ v parlamentních orgánech, nikoli jen v Hlavním výboru Národní rady. Kreisky reagoval neobomně poukazem, že ÖVP sdělil vše.⁵² Zároveň varovně dodal: „Pokud v pátek nebude existovat základ pro jednání, jednání o vládě skončí“.⁵³ Kreiského výrok vzápětí potvrdilo i předsednictvo socialistů svoláním zasedání na pondělí, kde zamýšlelo rozhodnout o obsazení ministerstev v koaliční nebo menšinové vládě.⁵⁴ Pravděpodobně již tehdy měl Kreisky příslib Svobodných dočasné tolerance menšinové socialistické vlády výměnou za provedení volební reformy ve prospěch vyšší poměrnosti při přepočtu hlasů na mandáty. Reakce ÖVP nepřekvapila. Kreiského návrhy briskně odmítla jako neakceptovatelné, neboť by v nové vládě plnila pouze podřadnou roli a podle vlastních odhadů by jí svěřená ministerstva spravovala pouhou pětinu státního rozpočtu. Žádala předložení nových akceptovatelnějších návrhů, jinak odejde do opozice.⁵⁵

V pátek 17. dubna probíhala jednání v „mrazivé atmosféře“ dlouho do pozdních nočních hodin. Nejprve zástupci SPÖ a ÖVP diskutovali o nejspornějších otázkách – daních, nájmu, zemědělské a bytové politice. Socialisté nadále trvali na rozdělení mandátů v Hlavním výboru Národní rady v poměru 16:15:1 (SPÖ:ÖVP:FPÖ). Hermann Withalm reagoval protinávrem. Pro lidovce nárokoval kromě funkce vicekancléře ještě ministerstvo vnitra, zahraničí, vyučování, zemědělství a obchodu s rozšířenými kompetencemi zahrnujícími například výstavbu. Ostatní rezorty včetně ministerstva obrany měla připadnout socialistům. Určité indicie naznačují Kreiského ochotu splnit Withalmův požadavek paritního složení Hlavního výboru v poměru 16:16, nicméně předseda SPÖ odmítl přenechat lidovcům ministerstvo vnitra.⁵⁶

⁵² Die Presse Nr. 6606, 15. 4. 1970, s. 1, Kreisky – Withalm vor Bruch; Volksblatt Nr. 88, 15. 4. 1970, s. 2, Kreisky Vorschläge unannehmbar; WITHALM, Aufzeichnungen, s. 182.

⁵³ Cit. dle: Die Presse Nr. 6606, 15. 4. 1970, s. 1, Kreisky – Withalm vor Bruch.

⁵⁴ Die Presse Nr. 6607, 16. 4. 1970, s. 1, SP: „Letztes Wort“ am Montag.

⁵⁵ Volksblatt Nr. 90, 17. 4. 1970, s. 1, Koalition: Entscheidung bei Kreisky; s. 2, Koalition nicht um jeden Preis; WITHALM, Aufzeichnungen, s. 182.

⁵⁶ Die Presse Nr. 6609, 18. – 19. 4. 1970, s. 1, Nachtsitzung um neue Regierung, s. 1; Nr. 6610, 20. 4. 1970, s. 2, Lostag für Regierung. Hermann Withalm zdůvodnil ve svých pamětech Kreiského lpění na rezortu vnitra negativními zkušenostmi z února 1934, kdy došlo ke střetu levicových rebelantů se státními bezpečnostními orgány označované také jako občanská válka. WITHALM, Aufzeichnungen, s. 183. K událostem z února 1934 nejnověji BAUER, Kurt. Der Februaraufstand 1934. Fakten und Mythen. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2019.

Konečné rozhodnutí o podobě rakouské vlády padlo v pondělí 20. dubna. Dopolední tři hodiny trvající jednání nepřineslo žádný podstatný posun vpřed. V rámci zasedání předsednictva SPÖ označil Kreisky rozhovory za neúspěšné, přesto ho nejvyšší stranický orgán pověřil k opětovnému dialogu s Hermannem Withalmem mezi čtyřma očima. Také tento pokus skončil nezdarem. Po krátkém 35minutovém rozhovoru předstoupili oba aktéři před novináře. Kreisky zdůvodnil neúspěch koaličních jednání neochotou lidovců převzít ministerstvo obrany. Withalm označil za příčinu nezdaru neshody v daňové politice.⁵⁷ Po krachu rozhovorů s lidovci Kreisky sáhl po alternativním řešení. V pozdních večerních hodinách předložil spolkovému prezidentovi Franzu Jonasovi seznam ministrů nového kabinetu. V úterý 21. dubna 1970 jmenovala hlava státu první menšinovou vládu v dějinách Rakouska opírající se o parlamentní podporu Svobodných.⁵⁸

Třebaže jak sociální demokraté, tak lidovci opakovaně hovořili o tom, že personální složení nové vlády je na posledním místě, opak byl pravdou.⁵⁹ Koaliční jednání ztroskotala v první řadě na způsobu rozdělení jednotlivých rezortů, i když odlišný pohled na reformu spolkového vojska, územní rozvoj a bytovou výstavbu hrál také důležitou roli. Obě strany od počátku neslevily ze svých požadavků. Socialisté chtěli zúročit těsné volební vítězství v podobě vlastního výrazného rukopisu nové vlády. Lidovci vycházeli z mylného předpokladu o velké koalici jakožto jediné možné variantě povolební konstelace.

Navzdory druhému nepříjemnému překvapení ve svůj neprospěch, vystupovala ÖVP navenek stále sebevědomě. Vyjednávací tým lidovců zhodnotil na tiskové konferenci 21. dubna nečekané vyústění koaličních rozhovorů. Withalm kritizoval postup prezidenta Jonase. V protikladu s dosavadní rakouskou praxí nevystupoval podle jeho názoru v pozici zprostředkovatele a předem se spokojil s nezdarem jednání, čímž uvolnil cestu k menšinové vládě. Withalm dále avizoval, že lidovci budou plnit roli „velmi tvrdé opozice“, aniž by sáhli k obstrukční politice.⁶⁰ Strana předpokládala nesnáze menšinové vlády, a tudíž kalkulovala s brzkým návratem na nedávno ztracené pozice.⁶¹

13. mimořádný sjezd ÖVP

Avizovaný odchod Josefa Klause z vedení lidovců si vynutil zvolit nové stranické vedení. Jeho hlavní role spočívala v přípravě lidovců na předčasné parlamentní volby v nezvyklé roli opozičního subjektu. ÖVP se ocitla na pomyslné křižovatce. Otázkou zůstávalo, zda je ochotna udělat tlustou čáru za minulostí zvolením

⁵⁷ Die Presse Nr. 6611, 21. 4. 1970, s. 1, Minderheitskabinett der SPOe; Volksblatt Nr. 93, 21. 4. 1970, s. 1, Gescheitert! Unüberwindliche Hindernisse: Steuer, Hauptauschuß, Verteidigung – SPOe wollte Sondersteuer beihalten; s. 2, Koalitionsverhandlungen gescheitert.

⁵⁸ Arbeiter Zeitung Nr. 93, 22. 4. 1970, s. 1, Die erste sozialistische Regierung im Amt. Programm großer Reformen.

⁵⁹ Srov. např. Volksblatt Nr. 54, 5. 3. 1970, s. 1, Kreisky gibt Kernpunkte bekannt.

⁶⁰ Volksblatt Nr. 94, 22. 4. 1970, s. 1, Kreisky an der Macht. VP: „Harte Opposition“; s. 2, Withalm: Denken nicht an neue Verhandlungen mit SPOe.

⁶¹ Die Presse Nr. 6611, 21. 4. 1970, s. 2, „Minderheitskabinett nur auf Zeit“.

představitelů nastupující generace (Erhard Busek⁶², Josef Krainer junior⁶³, Sixtus Lanner⁶⁴, Alois Mock⁶⁵ a Josef Taus⁶⁶). Lidovecké předsednictvo upřednostnilo jinou možnost. Dne 17. března přijalo usnesení o nominaci Hermanna Withalma do čela strany, čímž dalo jasně najevo preferenci zkušeného funkcionáře před nejistou volbou v podobě začínajícího politika.⁶⁷ Bezprostředně po krachu povolebních jednání nejvyšší lidovecké grémium navrhlo do funkce generálního tajemníka někdejšího ministra zemědělství Karla Schleinzera. Vedle nezpochybnitelných zkušeností reprezentoval vlivný Rakouský svaz zemědělců a přispíval tak udržení rovnováhy mezi dalšími směrodatnými přidruženými organizacemi – Rakouským svazem hospodářství a Rakouským svazem dělníků a zaměstnanců.⁶⁸

Třináctý mimořádný sjezd strany proběhl v reprezentativních prostorách vídeňského Hofburgu 22. května 1970. Nesl se ve znamení dvou událostí – odchodu Josefa Klause z vrcholné politiky a volby nového vedení lidovců. Při pohledu do nedávno zpřístupněného stenografického protokolu ze sjezdu lze nalézt pouze nepatrné náznaky hlubší reflexe nedávné prohry v parlamentních volbách. Odcházející Josef Klaus trefně vystihl úkoly strany v následujících letech slovy, že strana potřebuje „nové vedení, nové metody a obnovený program“,⁶⁹ nicméně i jeho projev působil chlácholivě. Většina delegátů pokládala březnový nezdar za anomálii. Například Hermann Withalm spatřoval příčiny prohry ve vysokých očekáváních obyvatelstva vyvolané obdobím prosperity během vládnutí jednobarevné lidovecké vlády, které strana nedokázala naplnit.⁷⁰ Karl Schleinzer dokonce bagatelizoval za potlesku přítomných celou situaci slovy: „Všem je nám jasné, že jsme 1. března zažili porážku. Výsledek voleb však nepovažuji za his-

⁶² Erhard Busek (1941) zastával řadu stranických a státních funkcí, například 1975–1976 generální tajemník ÖVP, 1975–1978 poslanec Národní rady, 1976–1989 předseda vídeňské ÖVP, 1991–1995 předseda lidovců, 1989–1994 ministr pro vědu a výzkum, 1995 vedoucí rezortu pro vyučování a kulturní záležitosti, 1991–1995 vicekancléř. K jeho osobě populárně laděná biografie WELZIG, Elisabeth. Erhard Busek. Ein Porträt. Wien – Graz – Köln, Böhlau Verlag, 1992.

⁶³ Josef Krainer junior (1930–2016), 1970–1971, poslanec Národní rady, 1980–1996 štyrský zemský hejtman.

⁶⁴ Sixtus Lanner (1934–2022), 1969–1976, ředitel Rakouského spolku sedláků, 1976–1982 generální sekretář ÖVP, 1971–1996 poslanec Národní rady.

⁶⁵ Alois Mock (1934–2017), vykonával řadu stranických a státních funkcí, například 1969–1970 ministr vyučování, 1970–1971 starosta obce Euratsfeld, 1970–1987, 1995–1999 poslanec Národní rady, 1971–1978 předseda Rakouského svazu dělníků a zaměstnanců, 1978–1987 předseda poslaneckého klubu ÖVP, 1979–1987 předseda lidovců, 1987–1989 vicekancléř, 1987–1995 ministr zahraničí. K Mockově osobě nejlépe WOHNOUT, Helmut – EICHTINGER, Martin. Alois Mock: ein Politiker schreibt Geschichte. Wien – Graz – Klagenfurt: Styria Verlag, 2008.

⁶⁶ Josef Taus (1933), 1966 státním sekretářem Ministerstva dopravy a elektrifikace, 1966–1967 státním tajemníkem Ministerstva dopravy a státních společností, 1975–1979 předseda ÖVP, 1975–1991 poslanec Národní rady.

⁶⁷ Die Presse Nr. 6583, 18. 3. 1970, s. 1, OeVP: Withalm statt Klaus; NA, MZV-VA III., karton č. 2813, [KONNITZER, Hanni]. Klaus resigniert als Vorsitzender der Volkspartei. In Frankfurter Allgemeine Zeitung 18. 3. 1970; Weittragende Entscheidungen in Oesterreich. In Neue Zürcher Zeitung 20. 3. 1970.

⁶⁸ Volksblatt Nr. 96, 24. 4. 1970, s. 1, Vorschlag an Parteitag: Schleinzer.

⁶⁹ Cit. dle: Stenographisches Protokoll des 13. außerordentlichen Bundesparteitages der Österreichischen Volkspartei im Kongreßzentrum Wien 1, Hofburg am 22. Mai 1970, b. m., b. r., s. 31.

⁷⁰ Cit. dle: Stenographisches Protokoll, s. 49.

torický zlom ve vývoji rakouské politiky. V mých očích je výsledek z 1. března politickou nehodou, kterou musíme překonat."⁷¹ Je nutné dodat, že například perspektivní Alois Mock odmítl označit parlamentní volby za „nehodu“ a považoval ji za „velkou politickou porážku“ v souladu s dlouhodobými voličskými trendy patrnými od roku 1966.⁷² Nicméně Mockův projev nevyburcoval delegáty k další kritické diskusi. Vůči doporučení předsednictva zvolit tandem Withalm-Schleinzer nikdo nezformuloval alternativní návrh.⁷³ Nedůsledným polovičatým řešením postrádajícím dostatečnou odvahu propásli lidovci možnost rychlého zotavení z volební prohry. Identickou chybu opakovali ve své historii stejně jako ostatní političtí soupeři ještě několikrát. ÖVP byla jednoduše přesvědčena o brzkém návratu k moci bez nutnosti provedení potřebné personální a programové inovace.

Závěr

Do povolebních rozhovorů vstupovali lidovci pod dojmem nečekané prohry v parlamentních volbách. Těsnou porážku ignorovali a očekávali jednání s vítěznou SPÖ na úrovni rovného s rovným. Sociální demokracie nebyla ochotna k dalekosáhlým ústupkům, neboť zamýšlela vytěžit maximum z nečekané výhry. Další chybou bylo přesvědčení některých směrodatných lidoveckých politiků o jediném možném povolebním scénáři, a to uzavření velké koalice. ÖVP pokládala sociálně demokratické požadavky za součást testu psychické odolnosti, který nic nezmění na vytvoření společné vlády. Krach koaličních jednání představoval učebnicový příklad přecenění vlastních možností. V krátkém časovém sledu způsobil další nečekaný otřes pro ÖVP. Prohra v parlamentních volbách patří mezi standardní události demokratického politického systému. Odchod do opozice nemusel nutně znamenat prohloubení vnitřní krize, pokud by vedení strany jednalo rychle a energicky. Konkrétně šlo o podstatnou změnu profilu spojenou s odstoupením garnitury zkušených funkcionářů na čele s Josefem Klausem a nástupem mladší generace politiků typu Josefa Tause nebo Aloise Mocka do vedení ÖVP. Ostatně lidovci přistoupili k takovéto radikální, nicméně nutné změně dodnes pouze jednou, a to v roce 1917. Volba Hermanna Withalma novým předsedou ÖVP znamenala sázku na jistotu a personální kontinuitu. Ve svém důsledku vedla k prohloubení vnitrostranického pnutí započatého v březnu 1970 nečekanou prohrą v parlamentních volbách. Cestu z krize našli lidovci teprve v první polovině osmdesátých let 20. století.

Seznam použitých pramenů a literatury

Archivy:

Karl von Vogelsang Institut, Wien, fond Österreichische Volkspartei, Bundesparteileitung.
Národní archiv, Praha, fond Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv, Praha, III. část (1945) (1952–1987), karton č. 2813.

⁷¹ Cit. dle: Stenographisches Protokoll, s. 61.

⁷² Stenographisches Protokoll, s. 152.

⁷³ Hermann Withalm obdržel 321 z 355 platných hlasů (90,4 %). Karl Schleinzer 309 z 349 platných hlasů (88,5 %). K tomu srov. Stenographisches Protokoll, s. 213.

Vydané prameny:

Stenographisches Protokoll des 13. außerordentlichen Bundesparteitages der Österreichischen Volkspartei im Kongreßzentrum Wien 1, Hofburg am 22. Mai 1970, b. m., b. r.

Memoárová literatura:

FISCHER, Heinz. Die Kreisky Jahre 1967–1983. Wien: Löcker Verlag, 1993.

KREISKY, Bruno. Im Strom der Politik. Der Memoiren zweiter Teil. Wien – Berlin: Siedler/Kreismayr & Scheriau, 1988.

WITHALM, Hermann. Aufzeichnungen. Graz – Wien – Köln: Styria Verlag, 1973.

Dobový tisk:

Arbeiter-Zeitung, 1970

Die Presse, 1970

Volksblatt, 1970

Monografie:

BACHER, Herbert a kol. Karl Schleizer – Der Mann und das Werk. Wien – Graz – Köln: Böhlau Verlag, 1983.

BAUER, Kurt. Der Februaraufstand 1934. Fakten und Mythen. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2019.

CLEMENT, Werner – SOCHER, Karl (eds.). Stephan Koren 1919–1988. Wien: Dr. Orac Verlag, 1989.

HEINDL, Gottfried – MAGENSCHAB, Hans. Für Österreich – das Vermächtnis von Karl Schleizer. Wien: Österreichische Volkspartei, Bundesparteileitung, 1975.

HÖBELT, Lothar. Die Zweite Republik Österreich und ihre Besonderheiten. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2020.

KRIECHBAUMER, Robert. Die Ära Kreisky. Österreich 1970–1983 in der historischen Analyse, im Urteil der politischen Kontrahenten und in Karikaturen von Ironimus. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2004.

SARTORI, Giovanni. Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005.

STIFTER, Gerald. Die ÖVP in der Ära Kreisky 1970–1983. Innsbruck – Wien – Bozen: Studien Verlag, 2006.

WELZIG, Elisabeth. Erhard Busek. Ein Porträt. Wien – Graz – Köln: Böhlau Verlag, 1992.

WOHNOUT, Helmut – EICHTINGER, Martin. Alois Mock: ein Politiker schreibt Geschichte. Wien – Graz – Klagenfurt: Styria Verlag, 2008.

WOHNOUT, Helmut (ed.). Demokratie und Geschichte 2007/2008. Jahrbuch des Karl von Vogelsang-Instituts zur Erforschung der Geschichte der christlichen Demokratie in Österreich. Wien: Böhlau Verlag, 2009.

Studie a články v časopisech a sbornících, kapitoly v kolektivních monografiích:

BRUCKMÜLLER, Ernst. Hermann Withalm. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 613–621.

KRIECHBAUMER, Robert. 1966 und 1970 oder die Wende der österreichischen Innenpolitik. In KRIECHBAUMER, Robert (ed.). Österreichs Innenpolitik 1970–1975. Österreichisches Jahrbuch für Politik, Sonderband 1. Wien – München 1981, s. 5–36.

LUTHER, Kurt Richard. Friedrich Peter. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 435–445.

- MANTL, Wolfgang. Josef Krainer. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 336–343.
- PISA, Karl. Karl Schleinzner. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 513–519.
- SCHAUSBERGER, Franz. Stephan Koren. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 329–335.
- STIRNEMANN, Alfred. Alfred Maleta. In DACHS, Herbert – GEHRLICH, Peter – MÜLLER, Wolfgang C. (eds.). Die Politiker. Karrieren und Wirken bedeutender Repräsentanten der Zweiten Republik. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1995, s. 397–405.
- WOHNOUT, Helmut. Die Österreichische Volkspartei und das Polit-Phänomen Bruno Kreisky an der Schwelle zu den 1970er Jahren. In DREIDEMY, Lucile a kol. (eds.). Bananen, Cola, Zeitgeschichte: Oliver Rathkolb und das lange 20. Jahrhundert. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2015, s. 622–633.

Word count: 6 477

Number of characters, including spaces: 47 104